

**Haynik Géza hadifogoly-naplója (1916)
a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum gyűjteményében**

KERÉNYI Éva

**Diary of World War I prisoner of war Géza Haynik (1916)
from the collection of the
Gemer–Malohont Museum in Rimavská Sobota (Slovakia)**

It was available between 16 May 2014 and 30 April 2015 a temporary exhibition entitled "*The Great War: Rimavská Sobota at the time of the First World War*", which focused on events and sights of WWI in county Gemer (Gömör). Most of the exposed materials came from the museum collections. There is in the approximately 260-piece collection on the WWI an unique manuscript: a diary from captivity. This diary owned by Géza Haynik from Rimavská Sobota, a lieutenant of the 16th Infantry Regiment documents the daily routine of the prisoners of war in Galicia. As a journalist Haynik informed regularly the readers of the regional news "Gömör–Kishont" about storylines on the battlefield, and later he reported his Russian captivity in Nisnij–Nowgorod. This 145-pages diary describes Haynik's feelings connected to his beloved lady, his homeland, but the diary also reports the everyday life of the prisoners and the Russian population. Haynik made also future plans in the camp for his afterwar life. After the peace of Brest–Litovsk Haynik as an invalid got to Moscow, and returned to Hungarian Kingdom, and was taken to a military hospital in Žilina. In the interwar period he became a curator in Rimavská Sobota at the Gemer-Malohont Museum, which he probably donated his WWI diary to.

*

V priestoroch Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote bolo sprístupnené v čase od 16. mája 2014 do 30. apríla 2015 výstava názvom „*Veľká vojna. Rimavská Sobota v čase I. svetovej vojny*“, ktorá sa zameriavala na udalosti a pamiatky svetovej vojny z hľadiska Gemera. Väčšina vystavených materiálov pochádzalo s vlastných zbierok múzea. Z približne 260 kusovej zbierky na tému I. svetovej vojny predmetom nášho výskumu bola jedinečná rukopisná pamiatka: denník zo zajatia. Vlastnil ho Géza Haynik z Rimavskej Soboty, ktorý ako podporučík 16. honvédskeho pešieho pluku dokumentoval svojimi fotkami každodenný život na fronte na Haliči. Ako pracovník regionálnej tlače „Gömör-Kishont“ pravidelne informoval čitateľov o dejoch na bojisku, neskôr referoval aj o svojom ruskom zajatí v Nisnij-Nowgorode. Tento 145 stránový diár opisuje Haynikove vnútorné pocity, vyjadruje v nich lásku k miluj, túžbu po vlasti, všedný život zajatcov, ale takisto referuje aj o ruskom prostredí a o budúcich plánoch po návrate domov. Po mieri v Brest-Litovsku sa dostal do Moskvy, odkiaľ ho vymenili ako vojnového invalida a odviezli do vojenskej nemocnice do Žiliny. V medzivojnovom období sa stal pracovníkom-kustódom vtedajšieho Gemerského múzea v Rimavskej Sobote, kde svoje zábery z I. svetovej vojny – ako pravdepodobne i denník – daroval.

*

A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeumban (Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote, Szlovákia) 2014. május 16. és szeptember 30. között rendezték meg a „A Nagy Háború. Rimaszombat az I. világháborúban” c. időszakos kiállítást, amely az I. világháború Gömör vármegyei vonatkozású eseményeit és emlékeit idézi fel. A kiállított háborús propagandatermékek, hadi relikviák, harcászati eszközök, korabeli fényképek és dokumentumok között feltűnik egy vékony, első pillantásra alig pár oldalas, könnyen zsebre vágható szürke füzetecske. „Szerzője” Csósz Géza néven vetette gondolatait és élményeit naplószerűen vezetett jegyzetömbjébe, orosz hadifogsága alatt. Kutatásunk során hamar kiderült: a frontnapló valódi szerzője Haynik Géza rimaszombati lapszerkesztő.

Ki volt Haynik Géza?

Haynik Géza losonci születésű (1885), később évekig Rimaszombatban tevékenykedő közéleti személyiség, aki tanulmányait a Debreceni Magyar Királyi Gazdasági Tanintézetben végezte 1901–1905 között. A Nagy Háború előtti utolsó békeévekben, az 1910-es évek elején a Rimaszombatban megjelenő megyei társadalmi lap, a „Gömör-Kishont” szerkesztő-munkatársa lett, a két világháború közötti években pedig a Gömör-Kishonti Múzeum felügyelőjeként dolgozott (nagy valószínűséggel ezért is maradt fenn háborús naplója az utókornak).

Az I. világháború idején a beszercebányai székhelyű Magyar Királyi 16. honvédgyalozegred kötelékébe rukkolt be, melyben 1914. július 10-től 1918. november 1-ig teljesített frontszolgálatot. 1917. augusztus 1-én, 32 évesen főhadnaggyá léptették elő. Haynik hivatását a fronton is előszeretettel űzte – a 16-os honvédhadnagy saját készítésű fotóival dokumentálta a galíciai hadszíntér mindennapjait: Krakowicz, Kalnikow, Píscsac, Staskowka, Brest-Litowsk, Radimno, Zborovice, Rejowiec, Biezna, Lemberg, Strypa, Horozsanka, és sorolhatnánk tovább. A „Gömör-Kishont” c. lap munkatársaként folyamatosan tudósított a harctéri eseményekről, majd 1916-os orosz hadifogságba kerülését követően Nyizsnij-Novgorodból. A breszt-litovszki békekötés után Moszkvába került, ahonnan hadirokkantként kicserélték, majd a zsolnai (ma: Žilina, Szlovákia) tartalékkórházba szállították. A nyizsnij-novgorodi hadifogolytáborban írt feljegyzései mellett, hogy hiteles kordokumentumként és forrásként szolgálnak az I. világháborúról, egy korabeli magyar katona mindennapi életébe, gondolatvilágába és jövőbeli terveibe is betekintést engednek.

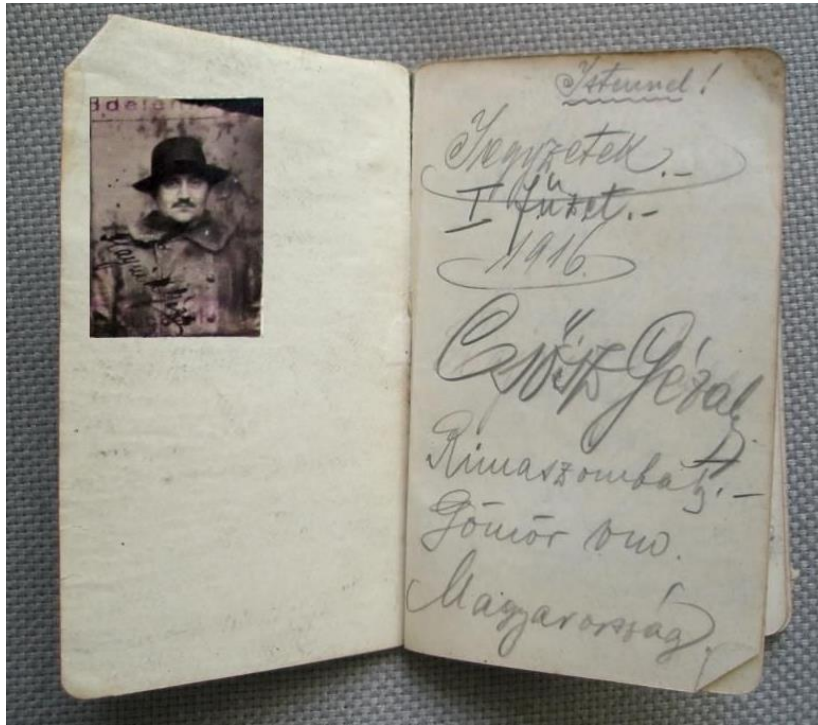
Haynik Géza

Csak mellékesen megjegyzendő, hogy „főhősünk” a II. világháború alatt tartalékos főhadnagyként szolgált a szécsényi magy. kir. 61. honvéd bevetési központnál, azonban az 1945. évi csehszlovák garnitúraváltás után további sorsáról és életéről nincsenek adataink. Mivel sírja nem található meg a rimaszombati köztemetőben, s a helyi anyakönyvezető hivatal elhalálozási könyveiben sem szerepel Haynik Géza neve, így feltételezhetően Magyarországra települhetett át családjával. Magánéletét illetően nős volt (felesége Gasko Helén, szül. 1896-ban Rimaszombatban), 3 gyermek édesapja.

A napló

A 145 oldalas sötétzöld füzetecskét – Gömör-Kishonti Múzeum levéltári gyűjteménye, Ltsz. 13361., provenienciája ismeretlen – hírlapíró tulajdonosa gondosan megszerkesztette. A gondos szerkesztés arra enged következtetni, hogy Haynik mint újságíró gondolhatott háborús jegyzeteinek esetleges későbbi publikálásán, így már eleve az utókornak szánta feljegyzéseit, emellett azonban valószínű, hogy a frontra került hírlapíró „írásvágyát” is igyekezett csillapítani a háborús körülmények között. Már a legelső oldalon szembeötlik a felirat: *I. FÜZET*, ebből következtethetünk, hogy Haynik a följegyzéseket már a kezdetektől folytatni kívánta, ezt erősíti a fennmaradt füzet legutolsó oldalának utolsó bejegyzése is: *„Folytatás a II-ik füzetben!”*. A folytatás azonban mind a ma napig nem került elő – némi reményt kelt azonban az a tény, hogy a jövőben még előbukkanhat a múzeum feldolgozatlan levéltári anyagában. A naplóhoz fényképek is tartoznak, amelyek Haynik Géza készített a galíciai fronton.

A kéziratot olvasva feltűnik az író rapszodikus gondolatmenete, amint – néha minden ésszerű magyarázat nélkül – egyik témáról a másikba csap át, ezt természetesen a kivételes, nem egyszerű veszélyekkel teli körülmények is magyarázhatják. Ennek ellenére a notesz feljegyzéseiből jól körülhatárolhatók azok a témák, amelyek a leginkább foglalkoztatták tulajdonosát: szerelem, vallás, természeti környezet, hadifogság, belső gondolatvilág, jövőbeli tervek, szülőföld, közélet–művelődés.

Haynik Géza naplójának első lapja. Gömör-Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

Feltűnő, hogy a kézirat azon részei, amelyeket a fogságból való hazatértét követően vetett papírra, és jövőbeli terveire vonatkoznak, kivétel nélkül át vannak húzva, mintha később ezeket a terveket Haynik sorsa – és a történelem – nem engedte volna megvalósulni.

Az egyes bejegyzések többnyire dátum nélküliek, így nem tudjuk pontosan, mikortól vezette szerzőnk a füzetét, a jegyzetfüzetbe bejegyzett legelső dátum: 1916. szeptember 10, a legutolsó 1916 december 6. azaz legalább 3 hónapot átfog Haynik Géza háborús jegyzetfüzete.

Fénykép a galíciai frontról, Haynik Géza felv. Gömör-Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

Szerelem, szerelem!

Este van. A lámpák még nem égnek. Egyik sóhaj a másik után röppen el a hadifoglyok ajkáról. Lélekben és gondolatban mind otthon vannak. Később megtörik a csend és egy széphanjú bajtárs szomorúan énekl: „Valahol egy kis faluban szomorúság járja. Valahol egy barna lánynak könnyes a párnája...” Szépen cseng a hang, bánatosan(?) gyönyörködnek a szép nótán a többi bajtársak is, talán azért is vannak oly csöndesen. „Valahol egy barna lánynak...” Elröppen messze a gondolat... egy kis városba... egy barna lányhoz...

Ez a barna leány, akit ugyan burkoltan, de név szerint is megemlít (Mária), többször felbukkan a jegyzetekben, sóvárgó, epekedő mondatokba szőve. Nem tudjuk, ki lehetett Haynik titokzatos szerelme, csupán annyit, hogy bizonyosan nem a leendő feleség, akit Helénnek hívtak; Haynik ugyanis a bevonulás előtt még nőtlen volt.

Most, nemrég óta egy bájos teremtés képe lopózott lelkembe, egy bájos teremtésé, akinek szívesen adtam volna oda nevem, egész szívem, egész szerelmem... de a haza iránti szeretetem erősebb volt a szerelemnél. Kimenni a frontra szívem arcképevel, s a szívem és arcképem átlőtt muszkagolyóval – ez volt a sötét elhatározás.

A sorokból kiolvasható, hogy a két szerelmes még a berukkolás előtt szakított, pontosabban az elválás oka maga a hadüzenet volt.

Oly rettenetes bűnt követtem el, hogy nem lehet megbocsátani? Igaz, könnyelmű vagyok... de csak azért, mert olyan végtelenül boldog vagyok, mert olyan rettenetesen szeretem az életet, amióta téged szeretlek... Fiatal vagyok, tele kedvvel és szerelemmel, tele valami nagy ujjongással, amit bele kell ordítanom a világba, hogy a többiek is hallják boldogságomat... ez a bűnöm, ezért nem szabad rám haragudnod... Megígértük, hogy tisztelni fogjuk egymást, mert valamikor nagyon szerettük egymást... és szeretjük egy kicsit most is nemesebb, magasabb módon.

Mária iránti szerelmét, szinte gyermeki rajongását még imába is foglalta:

Áldott jó atyám, édes Istenem, hálát adok neked, hogy felkeltetted szívemben a szeretet boldogító érzését az én kedves M. iránt, akinek boldogítása lelkem legfőbb vágya, életem törekvése. Milyen nehéz most tőle távol, epekedni a boldogság után. Elszáll a szívem vágya, elrepül az ajkam sóhaj-tása az én szerelmem után. Vajha magam is elmehetnék hozzá és elmondhatnám neki, mennyire szeretem. De csak lelkem repülhet el hozzá a gondolat szárnyain. Téged kérek, oh én Istenem, tekintsd meg, keresd fel őt atyai jószágod áldásaival és vigasztalásával. Óvd meg őt minden bajtól, szabadítsd meg minden veszedelemtől, sőt áld meg őt tiszta örömmel, meglelégedéssel. – Ápold szívében a hozzám húzó szívetek melegét s bennem azt a kedves szép reményt, hogy vele nem sokára igaz boldogságom egyesülhetek. Szerelmemmel áld meg reményiségetem váltsd valóra, édes Istenem! Hallgass meg engem áldott, jó Atyám! Ámen.”

Ellenség kezébe adtál, Uram!

Az evangélikus vallású Haynik Géza mély vallásossága nem csupán ezen imában nyilvánul meg. Már egész jegyzetömbjét így indítja: „ISTENNEL!”. Jegyzeteiben igen részletesen beszámol az evangélikus hadifoglyok tábori életéről:

A Nisnij-Novgorodi evangélikusoknak van egy imaházuk, amely nagyon hasonlít külső alakjában a besztercebányai evangélikus templomhoz. – Ma tudtam meg, hogy az istentisztelet, miután a lelkésznek több filiája van, s így körúton van, csak esetleg minden hónapban egyszer van, amikor a lelkész Nisnij-Novgorodba jön. A lelkész nevét mindeddig nem sikerült megtudnom, annyit azonban megtudtam, hogy a lelkész egy frankfurthi német evangélikus missziói lelkész. Az itteni harcok borongós óráiban az imaházban összejönnek, énekelnek egy közölök imát mond s aztán szét oszlanak. – Ilyenkor a lelkész nincs jelen. Miután egy bizonyos órában gyülekeznek, az oroszok „student”-eknek hívják őket és sokakat közölök ártatlanul Szibériába vittek kényszermunkára jelenleg is és háború előtt is rájuk olvasva [olvashatatlan szó] összeesküvéseket, melyeket ilyen összejövetelkor beszéltek meg. 1916. X. 20. W.

Olyannyira, hogy még az istentisztelet rendjét is feljegyzi:

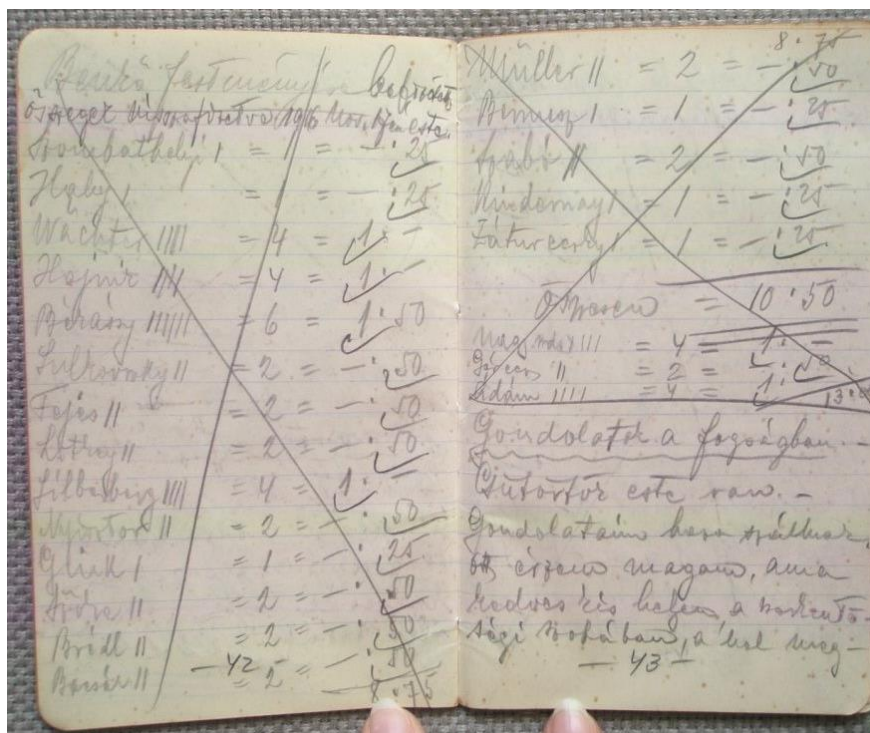
Antonowkán [Galícia] az ott lévő evangélikus vallású legénység számvételével vasárnapi istentisztelet tartatott, amelynek sorrendje a következő volt: 1. Ének: Tündöklő hajnali csillag. 2. Ima: Bodiczky Mihály ev. lelkész „Az én imakönyvem” című imakönyvéből „A táborban”. 3. Ének: „Templomunkból – harcmezőről, égbe szárnyal énekünk” Kovács Andor ev. lelkésztől. 4. Segélykérés (Ima). 5. „Imádság a hazáért” Kovács Andor ev. lelkésztől. 6. Ima a békességért Kovács Andortól. 7. Úri ima. 8. Áldás. 9. Himnusz. – Az éneket Koszka János hadapród és Koszka Emil hadapródjelölt vezette. – imákat Christély Gyula hdpj. [= hadapródjelölt] mondotta, az antonowkai temető északi részén levő síkságon az Isten szabad ege alatt. 1916.

Minden apró mozzanatot igyekszik megörökíteni, mely egyértelműen arról árulkodik, hogy az evangélikus vallás fontos szerepet töltött be életében:

A Nisnij-Novgorodi fogolytáborban kevés magyar könyv között megvolt Raffay Sándor deáktéri ev. lelkész „Az én imakönyvem” című, háborúságot szenvedők vigasztalására szolgáló imakönyve. Hadifogságban mindössze egy biblia akadt, amely kézről kézre jár, benne több helyen a muszka censor pecsétje látszik. Eleitől végéig elolvasva minden sorát – melynek minden betűjéből az Isteni igazság sugárzik ki. – 1916. X. 21. [...] A nisnij-novgorodi evang. templomban csak vasárnap délelőtt van istentisztelet. Erre az istentiszteletre a tábornok nem engedi meg az elmenetelünket, így hát – sajnos – a templom berendezését meg nem ösmerhetem.

Meghatóan szép azon ima, melyben az Istenhez való ragaszkodás és a szülőföld iránti honvágy keveredését lehetjük fel:

Ellenség kezébe adtál uram, fogoly vagyok. Eleped az én lelkem énbennem, mert szabadság nélkül oly nehéz az élet. Eleped az én lelkem kedveseim, bajtársaim, édes hazám, nemzetem, szülőföldem után. – Szomorúan sóhajtoz az én lelkem: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet! Meddig fordulsz el tőlem Uram, mikor nyújtasz nékem szabadulást? Ne feledkezzél meg rólam, Istenem, jöjj el hamar, vezess vissza enyéim közé, mutasd meg nékem a te kegyelmedet és a te szabadításodat add meg énnékem! Tudom, hogy gondviselő jóságod az egész föld kerekére kiterjed, tudom, hogy itt is a te oltalmad alatt állok, tudom, hogy az én ellenségeim közt is bátorsággal élek, amíg a te kezéd meg nem vonod tőlem: de mégis vágyódik a lelkem otthonom és enyéim után, ne hagyj itt elveszнем, vigyél ismét haza, add meg nékem a szabadulás örömét! Uram, Istenem! Kelj fel, ne vesztegelj, ne hallgass és ne nyugodjál, hanem vezess haza engem! Ámen.

Haynik Géza naplója. Gömör-Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

Lélekben otthon

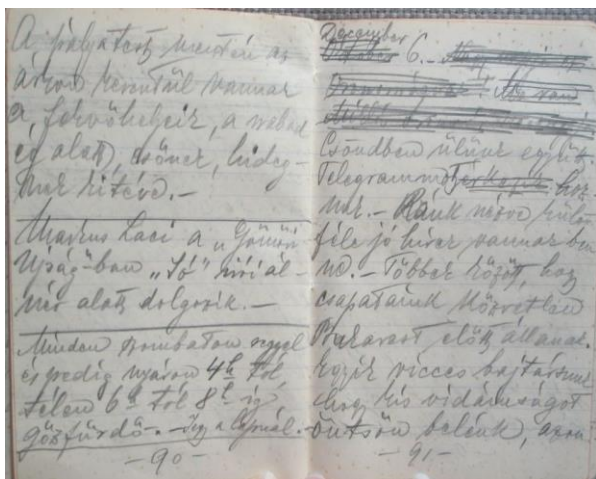
A haza utáni vágyódás a legtöbb bejegyzésében megjelenik, ami természetes egy hadifogolynál, de Hayniknak a szülőföld és a kedves mellett a munka, a rimaszombati hetilap szerkesztőségének miliője is hiányzik:

Gondolataim haza szállnak. Ott érzem magam, ama kedves kis helyen a szerkesztőségi szobában, ahol megszületik a „G.K.” [= Gömör–Kishont] legújabb száma. Magam előtt látom a szerkesztőség lelkes tagjait akik ez estén pontosan, kötelességszerűen megjelennek, hogy a vasárnapi számot összeállítsák. – Fáj a szívem, hogy én most csak gondolatban lehetek ott.

A hírlapíró dolgozott benne akkor is, amikor a hazatérte utáni munkahelyi feladatokat, jövőbeli elintézendő dolgait jegyezte sorra: ebből és ebből a lapból mennyit utánrendelni, ezt és ezt a lapszámot kinek kézbesíteni. Sőt, lélekben még a fogságban is „dolgozott”, hiszen kritikai szemmel bírálta a Gömör–Kishont akkori kivitelezését és rovatait. Gondolatban az irodáját rendezgeti, lapokat rendel meg, egyesületekbe lép be, új lakást bérel, figyeli az otthoni sajtó munkatársainak cikkeit, bekapcsolódik a rimaszombati közéletbe, fizetésemelést kér, havi bevételeit és kiadásait elemzi. Sőt, a hétköznapok mellett az üdülésre is gondol. Bőven voltak tervei:

Háború után édes Anyámmal lehetőleg a Császárfürdőbe kúraltatni magunkat. Kintlakás, étkezés esetleg a fürdőben. Azonkívül Krepuskához is elmenni. Prospektust kérni.

Az otthont a hadifogolytáborban a levelezőlap képviselte, egyedüli kapocsként szolgálva a hadifogoly és családja között. Haynik egy ízben leírja, amint egyik bajtársuknak, egy bizonyos B.G. balogiványi (ma: Ivanice, Szlovákia, Rimaszombattól 20 km-re) tanítónak levelet hozott az orosz posta:

Ez az első lap, ami egy féléven belül ideérkezett. – Nagy az öröm a gömöriek között, akik már méltán azt gondolhatták, hogy róluk az otthoniak teljesen megfelleledtek. – Vagy legalább is azt, hogy a muszkák elfoglalták Gömört! Kézzel kézre jár a lap a kezükön s éltetik amaz leleményes küldőjét. – A sorok között ez olvasható: Az olaszok az országból majdnem kiszorítva, karácsonyra békét jósolnak, éhínség fenyeget, állapot tűrhetetlen.

Haynik Géza naplója. Gömör–Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

„Nagy igazság az, hogy a hősi halál után legborzasztóbb a hadifogság”

Haynik Géza 3. oldalán vetette papírra ezt a keserű megállapítását, s tény, hogy beszámolója igazolja ezt az állítást. Noteszában fogságba esett társait név, rang és foglalkozás szerint is megemlíti:

Gömör vármegyéből itt vannak még: Bán Géza balogiványi ref. tanító, tart. hadnagy, Zeman Gyula (Dernő) gazdatiszt, tart. zászlós, Madarassy József (Beje) tart. hadapród, Markus Laci (Rimaszombat), Litkey György (Tornalja) miskolci ref. tanító.

A legtöbb gondolat jegyzetei között a hadifoglyok mindennapjait dokumentálja, melyben a sivár egyhangúság és kilátástalanság keveredik a bakahumorral. A 79. oldalon megjegyzi, miszerint „rossz a posta és élelmezés”. Nos, a posta kézbesítési szokásairól fentebb már olvashattunk. De mi volt a helyzet az étkezéssel? Mielőtt még azt gondolnánk, hogy foglyainkat kenyéren és vízen tartották, vessünk egy pillantást az alábbi menüre, melyet szemfüles 16-os honvédünk a táborban lejegyzett:

	<u>Ebéd</u>	<u>Vacsora</u>
<u>Vasárnap:</u>	Gersli leves Disznóhús káposztával	Grízes tészta
<u>Hétfő:</u>	Burgonya leves Marhahús kásával és mártással	Felvágott kenyér gombóc
<u>Kedd:</u>	Halleves Grízes tészta	Sárga répa főzelék zsíroskenyérrel
<u>Szerda:</u>	Gersli leves Krumpli nudli	Kelkáposzta főzelék
<u>Csütörtök:</u>	Galuska leves Túrós tészta	Kenyer gombóc
<u>Péntek:</u>	Gersli leves Ráchal mártással	Grönadír mars
<u>Szombat:</u>	Gulyás leves és rizskása	Krumpli nudli

Meglepő a tisztek étkezésének változatossága (ne feledjük, ez egy orosz hadifogoly-tábor tisztjeinek konyhája!), vélhetően inkább az elkészítés módja, az adagolás és a tálalás hagyhatott némi kívánnivalót maga után, amiért Haynik panasszal élt. Ugyanakkor, ha tovább olvassuk a hadinaplót, a bakák élelmezése már korántsem ilyen változatos:

A kiszolgáló legénységünket váltották fel. Iszonyatosan lerongyolódott és sok szenvedésen átesett embereket kaptunk, akik maguk is elmondták, hogy napról-napra csak kását adtak nekik enni. Húst nem láttak, sőt ruhát vagy pénzt nem is kaptak. – Az egyik legény például téli időben, hóban, fagyban, vékony gyékény papuccsal a lábán jött el. – Felsegítettük valamennyit.

Különösen érdeemesek a figyelemre a német és a zsidó tisztekkel mint hadifoglyokkal szembeni orosz bánásmódról szóló fejezetek:

A zsidó vallású bajtársainkat összegyűjtve Vigaznikiba(?) vitték, ahol nagyon rossz sorsra jutottak, és pedig: lakásuk azelőtt egy magtárféle volt, most át lett alakítva tiszti fogolytáborrá. – Tiszti szolgát nem kaptak, lehettek vagy 100-an. – A lakást naponta a hadapródjelöltek takarították felváltva. – Fekvőhelyük a földön gyékény vagy szalma, már amelyiknek volt. – Konyhát saját maguk állítottak fel s a zászlósok főztek. – A hadnagyok krumplit pucoltak. – Szóval étkezésük is nagyon hiányos volt. – Egy práporcsík (alhadnagy) volt a parancsnokuk és naponként 3szor vizsgálta meg őket. – A szemlére előzetesen sorakozva készen kellett állniok s mikor a parancsnok jött a sztarsi (altiszt) „szmirna” (vigyázz!) vezényszóra vigyáz[z]ba kellett állniok. – Legelől a németek, azután a magyarok, osztrákok és zsidók állottak. – Amikor már szinte kibírhatalanná vált helyzetük, egy „bumágát” (írást) adtak be a muszka parancsnoksághoz s kérték helyzetük javítását, mert ellenkező esetben kénytelenek lesznek jelentést tenni az amerikai konzulátusnak. – Erre a muszkák büntetésből elvitték őket a legészakibb szibériai fogolytáborba, több mint 7000 mérföldnyire, ahol újabb és újabb szenvedés vár bizonyára szerencsétlen bajtársainkra. [...]

Gyors intézkedésre a velünk együtt itt levő németeket átvitték a „Gyurmába” (másik fogolytábor). Mielőtt eltávoztak volna Wetter őrnagy beszédet intézett hozzájuk, elbúcsúztatta őket, akikre az eddigieknél sokkal nehezebb napok várnak, mert németek. – Dicsőítette Németországot s Isten segítségét kérte a távozókra... Csöndben hallgattuk végig s miután jelen volt a muszka hadnagy is, csak egy erős kézszorítás volt a köszönet. – Eredmény: az őrnagyot még aznap elvitték a gyurmába, ott egy külön cellába bezárták, állandóan fegyveres őr jár az ajtaja előtt, legénységi koszton él, kimennie nem szabad s minden valószínűség szerint egy legközelebbi transzporttal Szibériába viszik. Az őrnagytól cédula útján megtudtuk, hogy a legénységünk is rettenetes állapotban van, sokat éheznek és szenvednek. Az őrnagy tőle telhetőleg segíti szerencsétlen bajtársainkat. – Különben ez már nem az első eset. – Ilyen Szibériába való küldés már előfordult akkor is, amidőn T. Z.-ék megszöktek. – Akkor büntetésből mintegy 70 tisztet küldtek innen Szibériába. – Egyik bajtársunk mondott el részleteket azon szerencsétlen bajtársaink szomorú sorsáról, akik Finnország felé a vasútépítésnél dolgoznak. – Ezek mélyen leásva a mélységben dolgoznak, a talajvíz fölcsap, néha térdig ér, másutt pedig fulladást okozó gázok miatt ajkuk földagad, megkékül, úgyszintén kezük is s ezt ottan „cink” betegségnek nevezik. – A pályatest mentén az árkon keresztül vannak a fekvőhelyeik, a szabad ég alatt, esőnek, hidegnek kitéve.

Haynik és magyar tisztársai, fogolyársai nem tapasztaltak ilyen embertelen bánásmódot, sőt: fürdőbe, istentiszteletre járhattak, sétát tehettek a városban, amint ezt az alábbi sorok is megerősítik:

Egypár bajtársunk templomba megy. Nemsoká fegyveres örök veszik őket körül. – Megjegyzem, hogy fürdőbe például fegyver nélkül kísérnek bennünket. – Elindul a kis csapat. – A templom üres, ma nincs mise. Mise helyett egy sétát tesznek a városban. – A merre csak mennek bámúlja őket a lakosság. – Akad olyan, aki rokonszenvezik velünk, különösen a hölgyek, mások ellenben szídnak bennünket. – Például egy diák kinézésű egyén utcák hosszát szidja őreinket, hogy miért engedik meg nekünk utcán a dohányzást? Mint később kiderült, félnek a tüztől, mert legnagyobbbrészt faházból áll az egész város. – Később egy fekete ruhába öltözött jobb kinézésű muszka ér utól bennünket. – Szívesen beszélget velünk – úgylátszik lengyel – cigarettával kínál bennünket, majd elválskor kalapját levéve minden jót kíván és sokáig integet utánunk.

A katonákkal szimpatizáló nők motívuma a későbbiekben is felbukkan a napló hasábjain:

Az orosz nők nem is viseltetnek olyan nagy ellenszenvvel a hadifoglyok iránt, sőt épen ellenkezőleg. Volt néhány – természetesen csak ablakon keresztül – női ismerősünk, akiről mégis tudtuk, hogy ez tanító nő, ez irodista nő, diák kisasszony stb. – Sajnos egymás után tűntek el eme kedves ismerőseink s máig sem tudjuk megmagyarázni magunknak, hogy hova lettek? Csak nem küldték talán őket is Szibériába? Egy kitartó ösmerősünk s barátunk maradt csak s ez volt a rigai nő. – Nevét nem tudtuk s csak annyit sikerült megtudni felőle, hogy német és Rigába való s itt a szomszédunkban irodistanő. Mindennap pontosan fél tíz óraker a lagerrel szemben levő utca végén látható lett magas alakja. – Csinosan, ízlésesen öltözködve járt s megjelenésekor a láger összes ablakai megteltek nézőközönséggel. – Szép, magas alakja méltóságteljesen közeledett, semmi kifogás elene, hacsak az nem, hogy nagy lábon élt, mint minden német. Kedvesen, mosolyogva fogadta köszönésünket sokszor azonban félve, mert a muszka szurony ór eme ártatlan udvarlásunkat is egyszer már félremagyarázta. S akkor egy csep híja volt, hogy kedves barátunkat nem vitték el Szibériába.

Fénykép a galíciai frontról, Haynik Géza felv. Gömör-Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

Haynik esetében – naplója alapján – a hadifogoly-állapot rettenete inkább a monotontságban, az állandó őrizetben, a honvágyban és a kiszámíthatatlanságban merült ki. Legalábbis 1916-ban még ilyen volt a mindennapi élete egy magyar hadifogolynak muszkaföldön, igaz, a halál nemcsak a harctéren aratott.

Orosz hadifogságom alatt láttam egy katonánk szomorú temetését. – A halott egy stráfszekéren szalmán feküdt, letakarva egy lepedővel. Se koporsó, se virág rajta. Csak két másik bajtársa ásóval a vállán kísérte s mellettük lépdeltek a szuronyos örök. – Szívet facsaró látvány volt!

A király halála

Haynik naplója írásakor halt meg az osztrák császár és magyar király, I. Ferenc József. Az esemény aktualitása miatt Haynik részletesen beszámol: hogyan értesültek katonái királyuk halálhíréről a táborban, és az oroszok hogyan vélekedtek az ellenséges uralkodó haláláról:

Mélyen meghatva vettük a szomorú hírt, hogy Őfelsége ma (november 21-én este 8 órakor) meghalt. A fogolytábor tisztikara mély csendben hallgatta meg a bejelentést s a szóló indítványára a jelenlévők mindegyike egy rövid imát mondott, majd elhatározott, hogy nagy gyászunk jeléül fekete gyászkarzalagot fogunk viselni... 1916.XI.28-án ma vettük általános megbotránkozással a hírt, hogy az orosz tábornok Őfelsége halála alkalmából a fekete karzalag viselését betiltotta. Miután külön gyász istentisztelet tartását kértük, ezt nem engedte meg a tábornok, hanem egyik napon mindhárom fogoly táborból két-két tisztnek a templomba való menetelt engedélyezte. Pénteken lesz a gyázmise. 1916. XII. 1-én. [...] Őfelségeért a gyázmise a (rekviem) Niznij Novgorodi róm. kath. templomban 1916 évi December hó 1-én (pénteken) délelőtt tartatott meg. – Mindhárom fogolytábor képviselve volt két-két tag által. – Ott volt Kuzulanek altábornagy, a przemysli hős – volt várparancsnok! – Mitőlünk részt vett ezen gyászistentiszteleten: Löffler Emil honvédezredes és Bereg Sulkowszky Edgár 9. huszárezredes.

Fénykép a galíciai frontról, Haynik Géza felv. Gömör-Kishonti Múzeum, Rimaszombat, Szlovákia

Bakahumor

Az osztrák-magyar hadseregek sikeres előretörésének híre a román fronton a hadifoglyokhoz is eljutott, a bakahumor így kommentálta az eseményt:

Csöndben ülünk együtt. Telegrammot hoznak. – Ránk nézve különféle jó hírek vannak benne. – Többek között, hogy csapataink közvetlen Bukarest előtt állanak. Egyik vicces bajtársunk hogy kis vidámságot öntsön belénk, azonnal leadja a következőket: Sarail generális a macedón fronton névjegyeket csináltat. A névjegyen ez áll: Sarail Alfonz Generális. B.ú.é.k. A generális hozzátartozói méltán megütköznek ezen s kérdik miért csináltat ily korán névjegyeket s hozzá még született francia létére hogy kívánhat B.ú.é.k.-t. Magyarúl? Sarail nem soká késik a válasszal. Az idő nagyon sürgött – mondja – sietnem kell a névjegyekkel s hogy a rajta levő B.ú.é.k. – Mit jelent? – Azt, hogy „Bukarest” után én következem! – Mondanom sem kell, hogy nagy elhagyatottságunkban jót nevtünk bajtársunk kitűnő viccén.

Ezt olvashatjuk hősrünk naplójában, de ez a bejegyzés az egyetlen kedélyes hangvétellű írás a hadifogságról szóló kesergő és sóvárgó sorok mellett.

Haynik, hogy valamivel múlassa az időt, újságírói énjét felszínre hozva, előszeretettel másol le külföldi lapokban publikált cikkeket, anekdotákat naplójába. Ez is bizonyítja, hogy a foglyok (tisztok?) hozzájutottak a napi sajtóhoz. Szóról szóra lejegyzi a „Vulgár” című orosz lapban megjelent, Amerikáról és Wilson elnökről szóló gunyoros anekdotát, illetve a német „Dahein” nevű képes családi folyóiratban leközölt cikket Melanchtonról és a wittenbergi Luther-házról (újból a vallás fontosságát érhetjük tetten pszichikumában!); de Czuczor Gergely és Fáy András rövid állatmeséivel is találkozhatunk a füzetben. Mosolyoghatunk a Szent Antalról és az ezreddobosról szóló elbeszélésen, de különféle magyar szólások, közmondások csokrával is megajándékozta szerzőnk naplóját, és kései olvasóját. Haynik megszállottan olvas és ír, a napló fennmaradt részében még azt a hadnagyot ismerhetjük meg, aki saját belső gondolatvilágával ismerkedik, szemléli környezetét, az orosz falut és lakóit, lesi szokásaikat, napi rutinjukat, s közben tépelődik, szerelmére gondol:

Nem volt egy nyugodt hónapom, nincs egy szép emlékem, nem volt semmi, semmi... Gondolt rám? Nem. Eszembe se jutott soha... Nem, mondom néha... hát néha gondoltam Magára.”

1914
2014

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote
- zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja
a mesto Rimavská Sobota
A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum
- a Besztercebányai Önkormányzati Kerület intézménye
és Rimaszombat városa

VELKÁ VOJNA A NAGY HÁBORÚ

RIMAVSKÁ SOBOTA V ČASE I. SVETOVEJ VOJNY
RIMASZOMBAT AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

16. máj - 30. september 2014
2014. május 16. – szeptember 30.

Kurátor:
PhDr. Éva Kerényi

V priestoroch Gemersko-malohontského múzea
v Rimavskej Sobote
A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum kiállítóterében